

УДК: 321.7(73):32.01
Tocqueville A.
Примљено: август 2010.
Прихваћено:
27. 9. 2010.
Оригинални научни рад

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС
NATIONAL INTEREST
Година VI, vol. 8
Број 2/2010.
стр. 23-42

Ђорђе Стојановић*

АМЕРИЧКА ДЕМОКРАТИЈА: ТОКВИЛОВА ПЕРСПЕКТИВА

Резиме

Рад се бави аналитичким поређењем две можда најважније студије Алексиса де Токвила: Демократије у Америци и Старог режима и Француске револуције, зарад што бољег разумевања културолошких, психолошких и политичких чинилаца за развој демократских институција и демократије in genere. Ово се посебно односи на улогу асоцијација и слободу удруживања у сфери процеса консолидовања демократије и одређивања граница демократске еманципације. Рад се закључује разматрањем значаја кооперативне димензије асоцијација за демократску културу, што се никако не може изједначити са узроком за функционисање демократског система.

Кључне речи: асоцијације, политичка култура, политички систем, демократија, Алексис де Токвил.

Увод

Актуелна америчка демократија је, више или мање, опхрвана проблемима. Таква конјункција је са једне стране продукт социјалних, економских и политичких трансформација

* Факултет за европске правно-политичке студије, Универзитет Сингидунум, Нови Сад

које се дешавају на глобалном нивоу, док је са друге стране, можда и већим делом, последица специфичности америчког демократског устројства. У том смислу, не постоји бољи начин за што потпуније сагледавање америчких демократских аномалија и могућих смерова њиховог исправљања од разматрања Токвиловог теоријског опуса, који је, почетком 19. века, реализовао теоретски сигнификантну анализу на линији афирмисања интегритета младе америчке демократије, док се средином века фокусирао на пропитивање импликација и експликација Француске револуције.¹ У обе студије, кроз аутентичан асоцијативни дискурс, објашњава се како културни и идеолошки фактори, те специфична економска и политичка пракса доприносе (или одмажу) демократији и демократским институцијама. Њихова компарација и сучељавање пружа како релевантне увиде по питању демократских темеља пропитиваних политичких режима, тако и по питању улоге асоцијација и асоцијативног понашања у консолидовању демократије.

Слобода или једнакост?

На исходном нивоу, упоређивање сугерише да је културна кохерентност веома важна за опстанак, раст и развој демократије. Тако, на пример, Токвил описује функционисање америчких градских скупштина као инклузивни локални ангажман где народ јавно расправљајући додељује јавне мандате, путем којих изабране администраторе демократски озакоњује и промовише.² Насупрот томе, градске скупштине у Француској су рефлектовале класну диференцијацију друштва, што је условило да друга природа француског грађанина постане интензивна зависност од централне власти.³ Таква позиционираност је продукovala сасвим јасну диференцираност по питању: (1) мотивације за партиципацију у јавној области; (2) оперативности судског система; и (3) природе групних активности. Ове супстанцијалне разлике представљале су одраз социо-економских и култур-

1 Tocqueville, A. *Democracy in America*-2, Vintage Books, New York, 1990.; i Tocqueville, A. *The Old Regime and the French Revolution*, Doubleday Anchor Books, Garden City, 1955.

2 Tocqueville, A. *Democracy in America*, op. cit., стр. 64-68.

3 Tocqueville, A. *The Old Regime and the French Revolution*, op. cit., стр. 201.

них фундамената, пре свега, манифестованих у различитим класним системима. Као резултат таквог приступа, фокусираност на евидентну политичко-грађанско-културолошку једнакост као доминантни квалитет социјалног амбијента представља иницијални моменат пропитивања пласираног у *Демократији у Америци*.⁴ Контраст томе представља перманентно инсистирање на снажним класним разликама карактеристичним за *Стари режим и Француску револуцију*.⁵ Оваква аналитичка конструкција указује на то како је постојање или непостојање једнакости услова директно повезано са супстратом асоцијација у цивилном друштву. Неоспорно је да је класна диференцијација у Француској развила културу базирану на унифицирању норми, док је амерички пример продуковао снажан колективни осећај слободе и једнакости. Тако је у Француској ангажман у јавним службама обично био повезан са хипертрофираним егоизмом опредмећеним у: (1) привилегијама; (2) избегавањем плаћања пореза; и (3) перпетуирањем класних разлика.⁶

Америка Токвиловог времена не само да је индивидуалну независност и амбициозност преточила у високо поверење према слободним секундарним институцијама, грађанским и политичким асоцијацијама у служби апострофирања и осигуравања слободе и једнакости, већ је промовисале и њихову функцију у смислу формирања несебичног, партиципацији склоног, грађанства. Грађанин је преко кооперације и мутуалности стицао знање о томе како да што боље оствари и властите и колективне интересе. Индивидуални осећај независности је проистекао на сазнању да институције власти нису нужне како за заштиту и обезбеђење властитих права тако и за заштиту и обезбеђење колективних интереса. То сугерише да оспособљеност за заједничко локално деловање представља валидну базу за реализацију колективних акција оријентисаних ка регионалним и националним циљевима. Америчка колективна интерактивност манифестује позитивну адаптацију Русоове идеје по којој оног момента када индивидуа освести побољшања која су други остварили у њи-

4 Tocqueville, A. *Democracy in America*, op. cit., стр. 3.

5 Tocqueville, A. *The Old Regime and the French Revolution*, op. cit., стр. 86.

6 Ibidem, стр. 91-92.

ховим животима, аутоматски пожели да их досегне и обезбеди као властито добро.⁷ Овај квалитет америчке демократије учинио је грађане ангажованим и амбициозним, профилисао их је не само за деловање у јавности већ и за лично перфектуирање и продуковао еквилибријум опште грађанске информисаности и грађанског активитета.⁸

По Токвилу, амерички модел колективне партиципације у грађанским и политичким институцијама има значајну улогу у унапређењу демократије. Таква констелација продукује индивидуалну грађанску едукацију засновану на поверењу у асоцијативну структуру цивилног друштва и резултује са специфичним асоцијативним понашањем окренутим самоуправљању и манифестованим инверзијом официјелног управљачког усмеравања са колективним ангажманом који доминира јавном сфером. Рана америчка демократија је, углавном преко јединствене употребе права на слободно удруживање у секундарне асоцијације, успела да изнедри и јавно надахне контролу и уравнотежење либералних и индивидуалистичких социјалних тенденција. Асоцијативна природа америчког друштва је помогла да се премошћавање расцепа између јавног и приватног оствари без европске буржоаске јавне сфере, преко мултипликоване конкуритивности и преклапајућих јавних сфера. Сагласно томе, Токвил сугерише да демократија захтева јавну партиципацију која подразумева одређено лично жртвовање за колектив, асоцијативни живот који креира такав ефекат репрезентује позитивно дисциплиновање демократских потенцијала асоцијација.⁹ Индивидуално пожртвовање не само да промовише интегритет демократске заједнице, већ помаже и да појединци боље заштите и остваре своје приватне интересе. Преко такве етичке композиције, индивидуе инклинирају: (1) израженом јавном активитету; (2) отворености за потпуније схватање јавног добра; и (3) формулисању демократских врлина независности, агилности и самоуверености које их оспособљавају за квалитетнији јавни и приватни живот.

7 Ruso, *Ž. Društveni ugovor*, Filip Višnjić, Beograd, 1993, стр. 131-161.

8 Tocqueville, *A. Democracy in America*, op. cit., стр. 251.

9 Ibidem, стр. 123.

Наравно, када једнакост није избалансирана са категоријом просвећеног личног интереса, онда јавно оријентисани, чисти индивидуализам постаје стандардизована норма понашања, демократски темељи слабе и грађани почињу да се окрећу од друштва ка егоистичним индивидуалним интересима.¹⁰ Без обзира на то, на овој тачки, онда када асоцијације почињу више да деле грађане и охрабрују њихово повлачење из јавног живота, ипак егзистира институционализована јавна сфера, али без релевантне демократске праксе. Такво схватање транспарентно изражава и Токвилово разумевање демократских проблема и асоцијативне интерактивности у Француској. Он сматра да је дисфункционална асоцијативна прошлост француске аристократије продуковала уски егоистични индивидуализам и потпуни отклон према јавном добру.¹¹ Без демократски позитивног искуства јаким секундарних институција никлих на слободним и бескласним асоцијацијама, Французи нису могли да развију базичне демократске врлине и обезбеде хармонизацију монополистичко-елистичких моћи. Асоцијативна динамика развијена у Америци омогућила је грађанима да партиципирају у многобројним и разноврсним политичким и грађанским асоцијацијама, грађани су научили како да властиту вољу уграде у вољу свих и како да властите емоције подреде општем сензитивном импулсу.¹²

Токвил је сасвим јасно демонстрирао како интегрална асоцијативна структура утиче на опште стање демократије. Културе које су диференциране на класном принципу репродукују одсуство асоцијативног понашања или га, у најбољем случају, лимитирају класним атрибутима. Недостатак социјалне конзистентности и могућности за стварање интензивнијег културног консензуса чини да су процеси имплементације и одржавања демократије јако тешко применљиви, ако не и немогући. Без померања ка асоцијативном друштву, политика обично резултује доминацијом неколико интереса који се, диспропорционално ресурсима и удружени са ауторитарном управом, крију иза демократске фасаде. Због тога,

10 Ibidem, стр. 124.

11 Tocqueville, A. *The Old Regime and the French Revolution*, op. cit., стр. XIV.

12 Tocqueville, A. *Democracy in America*, op. cit., стр. 116.

Токвилова се пропитивања могу схватити и као нагалашавање стално присутне опасности од асоцијативне дегенерације. Међутим, његов рад превасходно сугерише закључак по коме способност америчких институција да промовишу друштво на квалитетнијем асоцијативном нивоу, друштво са израженијом хоризонталном интерактивношћу и културном кохерентношћу, помаже превазилажењу интерне диференцијације и инхерентних егоистичких тенденција грађана на начин да развијају стабилнију и садржајнију демократију.

Токвил разликује три категорије друштвених асоцијација које мапирају друштвени и политички простор између једнаких појединаца и њихове власти. Садржај и ширина термина „перманентне“ асоцијације, прве категорије, зависи од контекста у оквиру кога га Токвил смешта. Када се ради о старим режимима (аристократијама), појам изражава шире облике групног идентитета какве су класе (племство, буржоазија, сељаштво). Припадност овим друштвеним групама детерминисана је самим рођењем и шансе за промену друштвеног положаја (социјалну флукуацију) у социјалној хијерархији компонованој на тако дефинисаним принципима су минималне. У контексту демократске једнакости (пост-револуционарна Француска или Америка) „перманентне“ асоцијације означавају припадност локалним, легално установљеним политичким ентитетима и организационим целинама какви су: општина, град, округ или неки други територијално-политички административни ниво или ниво партиципације. Под „политичким“ асоцијацијама, другој категорији, Токвил подразумева добровољна удружења формирана од стране групе истомишљеника ради развијања и перфектуирања одређене политичке доктрине (мишљења), те реализације специфичног политичког циља. Највеће асоцијације овога типа представљају политичке партије које као своју најбитнију функцију имају освајање власти преко изборно-репрезентативних механизма. Грађанске асоцијације, трећа категорија, осим што укључују трговачка и производна удружења, обухватају и асоцијације најразличитијег типа и намене без обзира на њихов стварни социјални утицај и величину (куриозитет је да Токвил у асоцијације овога ранга убраја и новине).

Овако профилисана класификација са поприлично широко постављеним критеријума, указује на експанзивно-екстензивни карактер Токвиловог схватања цивилног друштва и потенцира приоритет „ортодоксне“ политичке перспективе у генералном приступу његовој концептуализацији. Анализирајући и конструишући цивилно друштво кроз доста слободно оформљену монтескјеовску матрицу која укључује све функционалне интермедијативне асоцијације, Токвил, ипак, резолутно наглашава политички значај институција цивилног друштва. Грађанске асоцијације, које не служе само за децентрализацију административне и политичке власти, омогућавају и обичним грађанима да реализују висок степен позитивне политичке слободе интензивирањем властитог интегративног делања између једнаких и појединачних приватних интереса изолованих појединачно модерног цивилног друштва. Из тог аспекта, грађанске асоцијације представљају најважније средство за елиминисање забрињавајуће фрагментације и расцепканости модерног цивилног друштва. То је поприлично другачија констелација од оне у Европи где, виђено токвиловско-монтескјеовском оптиком, нови демократски свет израста на слабости интермедијативне снаге карактеристичне за аристократска друштва и њихове институције.¹³

У Америци, која не познаје аристократско начело социјално-политичке хармонизације, општине, градови и регије заузимају критичну позицију у простору између појединца и власти. Ове перманентне америчке асоцијације које супституишу њихову аристократску варијанту, биле су толико ефикасне у брисању државног ауторитета да су узроковале Токвилово претеривање у карактеризацији америчког политичког организовања као модалитета са израженим одсуством власти, радикално смањеним обимом и интензитетом централизоване политичке администрације. Приказујући америчке политичке организације засноване на широким начелима удруживања, Токвил указује на висок степен њиховог разликовања у односу на европске пандане. У Америци асоцијације промовишу партикуларне економске, социјалне

13 Види: Lively, J. *The Social and Political Thought of Alexis de Tocqueville*, Oxford University Press, Oxford, 1962.

или политичке доктрине, њихову фундаменталну функцију изражава процес уверавања, а не ригидног и агресивног задобијања власти. Док су политичке асоцијације у Европи ексклузивно оријентисане на политичку борбу за власт, у Америци њихова базична функција је пропитивање моралног ауторитета актуелне владајуће већине. Слобода политичког удруживања у Европи је доста неодређена, конфузна и амфиболична политичка срећа, док је у Америци гарант против могуће тираније већине (охлократије).

Токвилова дескрипција многобројних варијетета добровољних грађанских асоцијација указује на потпуни тријумф друштва и то не само над егоистичним индивидуализмом већ и над централизованом арбитарном државом и дотадашњим схватањем политике *in genere*. Добровољачки (асоцијативни) дух грађанских удружења блокирао је власт, политику и примарне политичке организације у секундарном, ако не и потпуно маргинализованом, простору укупног социјалног значаја. Објашњење духа грађанских асоцијација је концептуална реперкусија Токвиловог дефинисања синдрома друштвене атомизације. Политичка заједница у којој су сви једнаки генерише друштво које елиминише природну неједнакост, али ствара и друштво без иманентног групног идентификовања и признавања које остаје ускраћено за формулисање ширег идентитета. Такво друштво промовише индивидуализам који, следећи Токвила, манифестује нешто сасвим другачије од пуке себичности, оно креира усамљеног и изолованог грађанина одвојеног од заједнице, те ситуираног у социјално минорне и аутистичне социјалне кругове породице и пријатеља. Резултирајући партикуларизам, алијенација и социјална немоћ демократског појединца не поткопавају само простор јавних врлина, већ, посредством амалгама демократског индивидуализма и централизованог, од власти контролисаног, јавног живота, стварају читав низ предуслова за нове модусе деспотизма. Једнакост и индивидуализам су, дакле, две међусобно повезане демократске карактеристике, једнакост форсира независност која може резултовати заједницом која је агрегација (изолованих) индивидуа, политичке последице тако позициониране независности (оне која је ефекат једнакости) могу бити анархија (неред) и демократски деспотизам. И док се анархије може лакше уочити у демо-

кратски профилисаним режимима, па се на њу може и брже одреаговати, дотле је демократски деспотизам прикривенији и мање освешћен. Децизивни отклон према неједнакости води демократију ка централизованом власти (тенденција ка једној моћи која све грађане третира исто), која стоји наспрам слободе. Наравно, то је деспотизам који ће прихватити демократска правила игре, природа такве „меке тираније“ ће се више базирати на деградирању него на дословном „поробљавању“ људи.¹⁴

Токвилова антрополошка поставка појединца подразумева особу која по себи није ни добар ни лош, човек је етичка комбинација негативних и позитивних моралних сила и његов живот пролази у константној тензији између ове две крајности. Перманентна дуалистичка природа човека, која на један сасвим позитиван начин искључује могућност реализације етичко-моралног савршенства, вођена је инстинктом и духом, а еквилибријум између ова два амбивалентна подручја представља суштину људске моралности. Апологија државе која управља цивилним друштвом у име општег интереса може, дакле, резултовати новим типом државног деспотизма, деспотизма који је установљен, са стране од које се то најмање очекује, избором самог народа. Демократска револуција је захватила све сфере модерног битисања и у новонасталом политичком амбијенту ништа није препарирано, имобилисано и сакрализовано, све је подложно скепси, пропитивању и секуларизацији. Са једне стране, јасно је да грађанске асоцијације имају изузетно важну улогу у одупирању или превазилажењу негативних ефеката демократске једнакости, са друге стране, административни деспотизам може да потакне формирање манипулативних неполитичких грађанских асоцијација зарад каналисања и измештања укупне друштвене енергије у области које су сигнификантно дистанциране од политичке сфере.

Тако се може десити да грађанска удружења не еманирају по асоцијативност суштински релевантан принцип: блиске везе појединачних са општим интересима. Само јавна слобода и политичке асоцијације пружају прави увид у ова-

14 Види: Maletz, „D. Tocqueville’s Tyranny of the Majority Reconsidered“, *Polity*, 64(3), стр. 741-763.

кву констелацију и омогућавају превазилажење апстрактне опозиције између властитог, партикуларног интереса и заједничког, општег добра. Токвил није фаворизовао грађанске асоцијације на рачун политичке партиципације и политичких организација *par excellence*, није сматрао да прве могу да компензују моралну димензију и значај потоњих. Ово, повратно, не значи, да је Токвил деградирао грађанске асоцијације по питању доприноса конституисању јавне политичке сфере. Напротив, увећавајући број различитих интереса и ставова, грађанска удружења радикално смањују могућност доминације и владавине како неке политичке групе, тако и већине. Однос између цивилног друштва и штампе описује као нужну повезаност и одређује га аналогично са стварањем асоцијација преко новина и, *vice versa*, новина преко асоцијација. Новине, као свој релевантни квалитет, обједињују не само дисперзивну информативну дистрибуцију: ширење одређених идеја и ставова, него и акумулативни информативни моменат: стапање одређених идеја и ставова. Захваљујући томе, мњење мањине може да буде конфронтирано са мњењем већине.

Новине, дакле, свакодневним информисањем појединаца о јавним пословима, промоцијом различито позиционираних аргумената и њиховом разменом, уравнотежују и хармонизује један превасходно цивилизирајући социјални модел. Другим речима, кроз коришћење слободе удруживања и слободе штампе, Американци су успели да оформе децентрализовану јавну сферу изузету од доминације једне партије или неког другог дела заједнице, сферу ослобођену од контроле централизоване власти и диктата већинског мишљења. Тако је идеал старогрчке агоре обновљен у друштву које је далеко надмашило квантитативне атрибуте полиса и њему иманентну владавину једне хетерономне концепције доброг живота. Токвил сматра како је ултимативни проблем модерног цивилног друштва спречавање политичког веналитета, махинација и поигравања са прокламованим слободама грађана. Предложак за консолидацију цивилног друштва представља независно мишљење отелотворено у аутономним грађанским асоцијацијама као непрестано отвореним школама јавног духа, дакле, плуралистичко и самоорганизовано цивилно друштво. Различити видови грађанских асоци-

јација (попут научних и литерарних кругова, школа, религиозних организација итд.) представљају најважнију баријеру у заштити од политичког деспотизма и социјалне неједнакости и неслободе.

Аутономно социјално мишљење изражава и обухвата велики број међусобно координираних, самоорганизованих и непрестано активних грађанских асоцијација мањег обима. За разлику од класичних политичких модела партиципације везаних за шире опште интересе (учешће на изборима, судске пороте итд.), грађанске асоцијације се обликују комбинавањем грађана преокупираних „малим и свакидашње-тривијалним пословима“. Овакав концепт омогућава три битне ствари: (1) грађанско удруживање тога ранга омогућава грађанима да воде рачуна о функционисању читаве заједнице; (2) асоцијације имају и едукативну димензију - оспособљавајући грађане за локалне и посебне слободе, представљају својеврсне школе јавног духа у којима грађани стичу знања о својим правима и обавезама; и (3) тако компонован асоцијативни склоп остварује принципе демократске једнакости и спречава тиранију већине над мањином (анти-охлократска димензија). Право на удруживање унутар цивилног друштва је неотуђиво, његовим пренебрегавањем, спутавањем или укидањем поткопавају се и носећи постаменти друштва. Плуралистичко и самоорганизујуће друштво, аутономно у односу на државу, представља *conditio sine qua non* демократије.

Токвил је први политички мислиоц који је минуциозно изложио на који начин либерално-демократска власт зависи од норми политичке културе и стандарда колективног ангажмана продукованих преко хоризонта асоцијативних релација. Институционални сегмент Токвиловог дискурса понавља *locus classicus* тадашњег либерално-протективног модела демократије по коме главну сврху демократских институција представља заштита од потенцијалне тираније државе.¹⁵ Међутим, по Токвилу, за либерално-демократску конституционалну композицију то једноставно није довољно: демократска власт се директно ослања на асоцијације које

15 Види Macpherson, C. B. *The Life and Times of Liberal Democracy*, Oxford University Press, Oxford, 1977.

посредују између индивидуа и државе. Из тог разлога, њега највише интересују волунтаристичке секундарне асоцијације које стоје између моћи државе и примарних асоцијација породице и пријатеља, те представљају функционални одговор за колективни ангажман, репрезентацију и, ако је то потребно, отпор политичкој репресивности. Он експлицитно тврди да уколико се развије адекватан етички сензибилитет, волунтаристичке асоцијације могу да замене вертикално позициониране асоцијације типичне за већи део континенталне Европе његовог времена.

Много пре данашњег занимања за проблеме асоцијативне структуре цивилног друштва, политичка литература је следила Токвилову проблематизацију на два начина. Као прво, то је било апострофирање групне репрезентације друштвених интереса превасходно унутар државом детерминисаног простора, где је, поред круцијалне позиције политичких партија, постојао читав низ интересних група и других врста асоцијација.¹⁶ Као друго, Токвил је повезао капацитете за медијацију и репрезентацију са грађанским навикама иницираним и развијаним унутар асоцијативне структуре цивилног друштва. У супротности са Русоом који је држао да су асоцијације политичка база друштвеног фрагментирања и нетранспарентног, криптичног деловања против јавног интереса, он је тврдио како секундарне асоцијације омогућавају појединцима да напусте амбијент примарних асоцијација и буду едуковани у смеру афирмације социјалне интерактивности.

На овај начин асоцијације узрокују грађанско освешћење и конвертују ниже и симплификованије схватање властитих интереса у његову вишу и комплекснију форму. Такође, асоцијације култивишу и промовишу начела реципроцитета и поверења међу индивидуумима, симултано омогућавајући превазилажење осећаја изолованости и реализацију агенде која захтева колективну активност. За Токвила, квалитет репрезентативне демократије је директно пропорционалан квалитету друштва, где посебно место заузимају грађанске врлине и асоцијативне везе, језгро демократије материјализује

16 Види: Verba, S., Scholzman K. L. i Brady, H. E. *Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics*, Harvard University Press, Cambridge, 1995.

самоуправљање у форми асоцијативног живота и грађанске културе проистекле на асоцијативном искуству. Друштвена интеграција реализована преко асоцијација представља неизоставан услов за ваљано функционисање демократских институција. Овакво концептуално позиционирање преузео је и Роберт Дал (Robert Dahl) за своју аргументацију о аутономном утицају културе на демократске институције.¹⁷

Роберт Патнам (Robert Putnam) је Токвиловој идеји додао елементе теорије рационалног избора и његова теза се заснива на томе да када грађани располажу са капацитетима за деловање, онда могу да контролишу и притискају власт зарад бољих управљачких перформанси. Поставку је илустровао дискрепанцијом између ефикасне и функционалне управе аутономних региона северне Италије и корумпиране и неделотворне власти јужне Италије: оно што разликује ове две области је укупан износ друштвеног капитала (који дефинише као карактеристике социјалне организације, попут норми реципроцитета и поверења и мрежа, које могу да побољшају организацију друштва преко реализације, подржавања или олакшавања, координираних ангажмана).¹⁸ Таква солуција инкорпорира, дакле, блиски однос између хоризонталног удруживања и норми реципроцитета и поверења, те омогућава да грађани оформе асоцијације које респондирају колективним проблемима. У исто време, Патманова поставка омогућава и разјашњење значаја апострофирања друштвене и економске једнакости преко указивања на њену ефикасност у лимитирању хијерархијске зависности.¹⁹

Заправо, Токвил је користио релативно једноставан биполарни модел држава-цивилно друштво који је претпостављао два основна медија социјалне организације: (1) арбитрарну, легалну и административну моћ државе; и (2) социјални медиј норми, културних стандарда, дискусија и споразума који карактеришу недржавни сектор. Овај модел диференцира друштво на две сфере: (1) на ону коју карактерише моћ; и (2) на ону коју карактеришу социјалне и економ-

17 Види: Dahl, R., *A Preface to Democratic Theory*, Chicago University Press, Chicago, 1984.

18 Putnam, R., Leonardi R. i Nonetti R. Y. *Making democracy work: Civic Tradition in Modern Italy*, Princeton University Press, Princeton, 1993, стр. 167.

19 Ibidem, стр. 171.

ске интеракције које имплицирају волунтаристичке форме удруживања. Као један од најзначајнијих недостатака овога модела може се одредити асимилација тржишних односа и структура у грађанско друштво за које је карактеристичан процес социјалне интеграције. Наравно, тржиште организује социјалне релације и доноси одлуке преко механизма цена који може да буде егзистенцијално зависан од друштвеног медија, али функционише на радикално другачији начин: за Токвила се никако не може рећи да је адекватно разумео структуралне квалитете тржишта.

У том смислу, Талкот Парсонс (Talcott Parsons) је, поред тржишта и бирократије, дистинговирао асоцијативну структуру или асоцијативне релације као трећу категорију оперативне организације модерних друштава.²⁰ С обзиром на чињеницу да ниједна друштвена организација није чисто асоцијативна, ова дистинкција омогућава да се, преко посебних средстава социјалне организације, избегне конфузија у класификовању актуелних асоцијација. И док асоцијативна средства организације доминирају унутар асоцијација, асоцијативни принцип се може евидентирати као изузетно делотворан и у организацијама са преостала два типа медија. До онога нивоа до ког асоцијативна структура има демократске ефекте, можемо констатовати социолошку основу за идентификовање тих учинака не само унутар друштва, већ и у оквиру државе и тржишне сфере. Асоцијације не егзистирају само у асоцијативном амбијенту, што условљава да остала средства организације проширују асоцијативне релације на различите начине који имају повратно дејство на њихове демократске ефекте. Међутим, никако не можемо очекивати да асоцијације форсиране од стране државе, имају исти демократски учинак као, рецимо, нови социјални покрети који своје чланство организују преко социјалног медија норми и формације идентитета.

Тако позиционирана трипартитна класификација резултује и апострофирањем демократског значаја волунтаристичких асоцијација. Сваки тип организације располаже са диференцираним модалитетом моћи, дејствености и убе-

20 Parsons, T. *The System of Modern Societies*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, 1971, стр. 21-26.

дљивости који, комбиновани са окружењем, чине њено напуштање мање или више компликованим, што, опет, условљава и начин на који асоцијација реагује на конфликте. По Парсонсу, модерне асоцијативне релације су се на нивоу друштва развиле из примордијалне основе религиозних, етнолошких и територијалних веза као организационих метода друштвене солидарности.²¹ Са одвајањем од ових архетипских социјално-хомогенизујућих темеља, модерна друштва су успела да организују сфере које се нису директно ослањале ни на културне норме интеграције, а ни на територијално конфигурисану силу. Есенцијалну важност у томе процесу је имало формирање тржишне структуре која је, оперативно организована преко система цена (дакле, новца), координирала екстензивну и комплексну поделу рада са разноврсним моделима кооперације.

Наравно, тржиште је омогућено преко политичког развоја различитих права, посебно оних повезаних са неограниченим и слободним располагањем са власништвом, укључујући ту и својину над телом, умећима и мишљењем. Ултимативна тржишна пројекција окружења установљеног на предвидивим законима и правилима, условило је и другачију врсту диференцијације или оперативне организације: бирократску администрацију закона унутар уставно дефинисаног поретка. Бирократска категорија организације је утемељена на развоју и интензификацији правила која гарантују регуларан, когнитивно доступан и стабилан амбијент за актере на тржишту и у оквиру цивилног друштва. Она је то успела да оствари зато што је девастирала патримонијалне, етничке, религиозне и друге персоналне релације, те засновала своје функционисање на аутентичним процедурама са прецизно дефинисаном хијерархијом. Комбинација писаних закона и контроле над организационим капацитетима продукovala је сасвим различит тип оперативне организације, који није зависио како од директне комуникације, карактеристичне за друштвене односе, тако и од реаговања на механизам цена. Бирократска организација је импресивно повећала капацитете институција (не само државних установа, већ и корпорација, синдиката, политичких партија итд.) за

21 Parsons, T. *The System of Modern Societies*, op. cit., стр. 22.

екстракцију, надгледање и организацију ресурса колективних активности.

Када се споји са репресивном моћи државе, бирократска организација продукује обавезујући систем административних процедура и закона, а када се споји са контролом над средствима за производњу, онда продукује модерни облик предузећа. Прототип асоцијативне структуре, по Парсонсу, представља друштвени колективитет пер се, схваћен као корпоративна целина грађана заснована на примарно консуалним релацијама према нормативном поретку и ауторитету вођства.²² Ако се усредсредимо на квалитет консензуалности који је оријентисан ка нормативном поретку, онда је сасвим јасно да је од суштинске важности за асоцијације да су културни ресурси профилирани од принудних и економских елемената: само тада су асоцијације компатибилне са логиком њихових нормативних потенцијала. Непостојање диференцијације средстава социјалне организације резултује немогућношћу констатовања значаја асоцијативних релација, без обзира да ли се ради: (1) о дејству унутар система или на саму државу; (2) о нормативним дискурсима у јавној сфери; (3) о развоју грађанских или политичких капацитета; те (4) о обезбеђењу алтернативне форме управљања.

Закључак

In summa, Токвилова асоцијативна парадигма (превасходно повезана са малим градовима и личним контактима грађана 19. века) резултује многобројним недоумицама: (1) претерано се удаљава од недржавног поља обележеног релацијама силе, без обзира на то што је њихов супстрат сасвим другачији од државног монопола над средствима за принуду, што резултује тиме да се све недржавне форме удруживања дефинишу као волунтаристичке, иако асоцијације увек функционишу унутар поља конституисаног на односима моћи која потиче из различитих врста и нивоа контроле над ресурсима и то не само економским, већ и оним лоцираним у организационим потенцијалима, социјалним мрежама, па чак и у идентитетима; (2) она занемарује анализу реперкусија политичке снаге што продукује лимитирану концепцију

22 Ibidem, стр. 23.

онога што се сматра политичким; (3) омогућава да се асоцијације толико измешају са државом и тржиштем да диференцирање аутономних домена постаје готово немогуће; (4) не дозвољава да асоцијације служе као алтернативни модалитет управљања и власти; (5) у њој се не могу регистровати демократски ефекти који се тичу начина путем којих асоцијативни живот формира друштвену инфраструктуру јавне сфере; и (6) због тога што је усредсређена на ону врсту друштвене интеграције која омогућава кооперацију, она не може да помери пажњу на скривене неправде и деформације лоциране у асоцијацијама, јасно се констатује тенденција ка генерализовању једног сета социјално-психолошких ефеката асоцијативног искуства, за који није спорно да значајно доприноси генерисању демократске културе али се не може идентификовати са узроком функционисања демократског система. У том контексту, Токвил је био концентрисан на регистровање промена које су се показивале као резултат друштва које је достигло одређене слободе (оног друштва које је ставило под контролу арбитраност власти), на проналажење начина путем кога ће, у оквиру демократске поставке, свест о слободи и неслободи бити сачувана (на отклон према неприкосновеном ауторитету већине као логичној последици демократског искуства).

Литература:

- Ceaser, J. „Alexis de Tocqueville on Political Science, Political Culture, and the Role of the Intellectual“, *The American Political Science Review*, 79(3), 1985, стр. 656-672.
- Dahl, R. *A Preface to Democratic Theory*, Chicago Univesity Press, Chicago, 1984.
- Engster, D. „Democracy in the Balance: The Role of Statist, Liberal, and Republican Institutions in Tocqueville’s Theory of Liberty“, *Polity*, 30(3), 1998, стр. 489-511
- Gutmann, A. (yp.) *Freedom of Association*, Princeton University Press, Princeton, 1998.
- Hochberg, L. J. „Reconciling History with Sociology? Strategies of Inquiry in Tocqueville’s Democracy in America and The Old Regime and the French Revolution“, *Journal of Classical Sociology*, 2007, 7(1), стр. 23-54.

- Lively, J. *The Social and Political Thought of Alexis de Tocqueville*, Oxford University Press, Oxford, 1962.
- Macpherson, C. B. *The Life and Times of Liberal Democracy*, Oxford University Press, Oxford, 1977.
- Maletz, D. „The Spirit of Tocqueville’s Democracies“, *Polity*, 30(3), 1998, стр. 513-530.
- Maletz, D. „Tocqueville’s Tyranny of the Majority Reconsidered“, *Polity*, 64(3), стр. 741-763.
- Parsons, T. *The System of Modern Societies*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs, 1971.
- Putnam, R., Leonardi R. и Nonetti R. Y. *Making democracy work: Civic Tradition in Modern Italy*, Princeton University Press, Princeton, 1993
- Ruso, Ž. *Društveni ugovor*, „Filip Višnjić“, Beograd, 1993.
- Tocqueville, A. *The Old Regime and the French Revolution*. Doubleday Anchor Books, Garden City, 1955.
- Tocqueville, A. *Democracy in America 1-2*, Vintage Books, New York, 1990.
- Verba, S., Scholzman K. L. и Brady, H. E. *Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics*, Harvard University Press, Cambridge, 1995.
- Warren, M. E. *Democracy and Association*, Princeton University Press, Princeton, 2001.
- Wolin, S. *Tocqueville between Two Worlds: The Making of a Political and Theoretical Life*. Princeton University Press, Princeton, 2001.

Djordje Stojanovic

*AMERICAN DEMOCRACY:
TOCQUEVILLE'S PERSPECTIVE*

Summary

The paper deals with the analytical comparison of the two perhaps most important studies of Alexis de Tocqueville: *Democracy in America and the Old Regime and the French Revolution*, for the sake of better understanding of cultural, psychological and political factors for the development of democratic institutions and democracy in genere. *This is particularly relevant for the role of associations and freedom of association in the the process of consolidating democracy and in the process of the defining limits of democratic emancipation. The paper concludes by considering the importance of cooperative dimensions of associations for democratic culture, which can not be equated with the cause for the functioning of a democratic system*

Key words: associations, political culture, political system, democracy, Alexis de Tocqueville.